

NY

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

H. F. RØRDAM og **T. S. RØRDAM.**

PREST.

DR. PHIL.

TREDIE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD.

TRIELES BOKTRYKKERI.

1864—66.

V.

Hr. Jakob Andersen i Jørlunde og hans „Trylleri“.

Paa Roskilde Landemøde, Onsdag efter den rige Mand og Lazarus (27 Maj) 1573 blev Hr. Jakob i Jørlunde i Ljunge Herred afsagt fra sit Embede og Sogn for hans Trylleri og Guds Ords Vanbrug, som han i lang Tid havde brugt, og var ofte forgjæves paamindet om at afstaa fra samme ugudelige Handel besønderlig af Mester Hans Thomesen i Kjøbenhavn, der af sin Prædikestol havde raadet sine Sognefolk at tage sig vare for fornævnte Hr. Jakob, hvorfor Hr. Jakob havde stevnet M. Hans i Rette. Og da blev afsagt af Lensmanden Lave Beck, Jørgen Munk, Bispen (D. Povl Madsen) og alle Provsterne, at M. Hans ingen Uret havde gjort Hr. Jakob i denne Sag, efterdi han broderlig varede ham ad tilforn, at han ikke skulde forføre nogen udi hans Sogn eller Herred¹⁾. Saavidt Landemødesforhandlingerne. Nærmere Oplysning om Sagens Gang, forsaavidt den nu kjendes, indeholdes i følgende fire Kongebreve²⁾.

1.

Til Doctor Povl Madsen, ut sequitur:

Frederik etc. Vor sønderlige Gunst tilforn. Vider, at denne Brevviser, Hr. Jakob Andersen i Jørlunde Sogn, haver klageligen berettet for os, hvorledes han skal uden Skyld og Brøde være adskilt og dømt fra hans Sogn og Præsteembede, og mener sligt at være sket mere af Had og Avind end af nogen skjellig Aarsag, hvorfor han os om Hjælp og Trøst underdanigst haver besøgt. Da paa det han sig med Billighed ikke skal have at beklage, og vi maa komme udi visse Forfaring, hure hans Sag sig be-

¹⁾ D. e. Vor Frue Sogn og Sokkelunds Herred, hvori M. Hans Thomesen var Provst.

²⁾ Meddeles efter Sjæl. Tegn. XII, 163. 167. 170. 228, smL med Udkastene i Geh.-Ark., Danske Saml. 602 c.

giver, ere vi tilsinds selv at høre hannem og hans Vederpart, som hannem haver til at tale, udi Rette. Beder derfor eder og ville, at I gjører den alvorlige Forordning, at han bliver udi hans Kald og nyder hans Sogner, til Gud vil, vi komme did selv til Landet og, eftersom før er rørt, haver udi Rette hørt hannem. Siden ville vi med Guds Hjælp have et billigt Indseende dermed, saa alting skal gaa ligeligen og ret til. Dermed gjør I vor Vilje, og vi forlader os der visseligen til. Skrevet Skanderborg 17 Junii Aar 1573.

2.

Til Doctor Povl Madsen, Superintendent, ut sequitur:

Frederik etc. Vider, at vi have bekommet eders Skrivelse, hvorudi I for det første giver tilkjende om en ved Navn Hr. Jakob i Jørlunde, som nogen Tid siden haver været hos os og beklaget, at han uden Skyld og Brøde var afskilt og dømt fra hans Sogn og Præsteembede, hvilket han mente mere at være sket af Had og Avind end for nogen tilbørlig Aarsag, og derover forhvørvet vor Skrivelse til eder, at han maatte blive ved hans Sogner, til saalænge Gud vilde, vi selv komme did til Landet og kunde høre Sagen udi Rette; hvorfore I os med eders Skrivelse fornaarsages underdanigst at besøge og derudi hans Handel og hvad han bedrevet haver noget at formelde. Saa forfare vi noksom af samme eders Beretning, saa og af den Kopi, I os tilskikker af den Dom, vor Lensmand samt I og Herredsprovsterne der i Stiftet mod hannem dømt have, at hans Levnet, Handel og Omgjængelse anderledes befindes end hans Klage, Beretning og Undskyldning, han for os paa vort Slot Skanderborg gjort haver. Da efterdi vi ikke ere tilsinds nogen at ville beskytte, haandhæve eller fordagtinge, som kan være Gud imod og den hellige Kirke og Religionen til Forargelse, men det fast mere at afværge, dæmpe og tilintetgjøre, og dennem, slig ukristelig og ugudelig Handel bruge, med største Alvor at lade straffe,

saa ville vi og ugjerne have meddelt denne Hr. Jakob i Jørlunde vor Forskrift til eder, dersom vi havde vidst, at hans Klage og Beretning havde været usand. Og efter saadan Lejlighed, som om hannem befndes, skal han ikke alene være og blive afsat fra hans Kald og Præsteembede, men vi ville dertil lade straffe over hannem, som vedbør, paa det andre maa spejle dennem derudi og for saadanne ærgerlige Mishandlinger dennem være; og have vi derfor tilskrevet vor Lensmand paa vort Slot Frederiksborg, os elskelige Jørgen Munk, at han strax skal tage nejagtig Borgen af hannem, at han bliver tilstede og lider Retten, og imidlertid skal han tiltale og forfølge hannem, saavidt han med Lov og Ret gjøre kan, og hvad Retten hannem tilkjender, skal han hannem lade vederfares. Hvad som belanger den Præst, Hr. Hans Pedersen paa Orø, have vi og nøksom derom al Besked forstandet af eders Skrivelse, og efterdi det befndes, at han og den for hannem, der var ved Navn Hr. Jørgen, have imod Ordinansen handlet med hverandre, og ligevel, der I dennem paamindte, baade med deres Ed deres Handel have benegtet, hvilket siden anderledes er bleven fundet, og I med Lensmanden derfor og efter deres egen Forpligtelse have afsagt dennem baade med samme Sogn: da have I dermed gjort ret, og vi lade os det vel befalde, bedendes eder og begjære, at I ville gjøre den Forordning, at vore Undersaatter efter Ordinansen igjen maa blive med en god, lærd Mand forsørgt. Dermed gjør I os sønderligen til Vilje, og vi ville altid være eders naadigste Herre og Konning. Actum Silkeborg 18 Julii 1573.

3.

Til Jørgen Munk.

Frederik etc. Vor Gunst tilførn. Vid, at vi komme udi visse Forfaring, at Her Jakob udi Jørlunde skal have udi lang Tid brugt megen utilberlig og ukristelig Handel med Signelser, Trolddom og andet, som er imod Gud og

den gejstlige Ordinans, den kristne Kirke til stor Forargelse, hvorfor han nogen Tid siden haver været udi Rette kaldet, og du da med Stiftslensmanden, Superintendenten og Hørredsprovsterne udi Landet haver dømt og afsagt hannem fra hans Sogn og Præsteembede, eftersom samme Dom noksom derom formelder og udviser. Da efterdi vi for ingen Del vil slig ukristelig og forargelig Handel have ustraffet, bede vi dig og alvorligen befale: at Du strax, anseendes dette vort Brev, tager nøjagtig Borgen af for^{ns} Her Jakob i Jørlunde, saa han bliver tilstede og ikke undviger, og at du siden paa vore Vegne hannem for hans Misgjerning tiltaler, og saavidt forfølger, som du kan gjøre med Lov og Ret, og hvad Retten hannem tilkjender, du det lader hannem vederfares. Dermed sker vor Vilje og Befaling. Thi lader det ingenlunde. Actum Silkeborg 16 Julii Anno 1573.

4.

Til Mester Iver Bertelsen, ut sequitur.

Frederik etc. Vor Gunst tilforn. Vider, at efterdi Hr. Jakob udi Jørlunde er beskyldt for at skulle have brugt megen ukristelig Handel med Trolddom, Signelse og andet Djævelskab, og derfor af de høj lærde udi Universitetet udi vor Kjøbsted Kjøbenhavn er afsagt med hans Sogn og Embede, da have vi gjort den Forordning, at for^{ns} Hr. Jakob skal herefter blive forvaret paa videre Besked der udi Klosteret. Bedendes eder og ville, at I for^{ns} Hr. Jakob lader have udi god Forvaring sammesteds, saa han udi Peder Christensens Kammer eller et andet Sted bliver indelukket og ingensteds udkommer, og at I forskaffer hannem Underholdning til Nødtørft, og haver Agt paa hannem, hvad han tager sig til og omgaas med, og hvad Bøger han læser udi. Dermed sker vor Vilje. Actum Frederiksborg 31 Januarii 1574.

Videre Oplysninger om Hr. Jakob Andersens Sag har jeg ikke fundet; men ser man hen til, at han blev dømt

for »Trolddom, Signeri og andet Djævelskab«, da undres man over, at han slap saa lempeligt derfra; thi Straffen for sligt var ellers at brændes levende, og at denne Straf ogsaa kunde blive udført paa Præster, ses af Biskop Hegelunds Kalender, hvor der findes følgende Optegnelser: 1610, 23 Novbr.: »Hr. Jens Rusk blev Trolddom oversvoren af Kirkenævn«. 1611, 2 Jan.: »Besøgte jeg den fattige gamle Hr. Jens Rusk, Præst af Lønne, anholden paa Riberhus for Trolddoms Spøgeri«. S. Å. 1 Febr.: »Hr. Jens Hanssøn Rusk, som var Præst til Lønne og Nyminde (Fiskerleje), convictus veneficii et imposturarum magicarum, vivus crematus est ved Kierregaarden«. Maaske har der da været Omstændigheder, der have bidraget til at formilde Hr. Jakob Andersens Brøde. At han har haft et stort Tilløb, skjønnes bedst deraf, at Præsten ved Frue Kirke i Kjøbenhavn fandt det fornødent at advare sine Sognefolk mod at søge ham. Det har været mig paafaldende, at hans Navn stemmer med det, en hemmelig Papist bar, der nogle Aar tidligere havde færdedes omkring i Landet og som havde produceret et (dog rimeligvis falsk) Vidnesbyrd fra Biskop Hans Albrechtsen, om at han 1567 var kaldet til Præst etsteds i Sjælland og overhørt af Bispen, som havde fundet ham dygtig til Embedet¹⁾. Thi at Hr. Jakob Andersens »Vanbrug af Guds Ord« tildels har bestaaet i papistiske Signeformularer, er højest rimeligt.

VI.

Hr. Jens Nielsen i Hundseby og hans »ukristelige Handel«.

Gav det foregaaende Stykke et Exempel paa forargeligt Præstelevnet, da er dette ikke mindre Tilfældet med følgende Sag mellem Axel Urne til Søgaard og Hr. Jens Nielsen,

¹⁾ O. H. Møller, Vermischte Nachrichten und Urkunden, welche Ludolphum Naamani betreffen. Flensb. 1775. S. 41.